

ההשלכות של לקחי מלחמת המפרץ על מבנה הכוח

הטנק בעל התותח עדיין נחשב לכלי הלחימה היבשתי העיקרי רק בגלל חשיבה שמרנית, המאפיינת את רוב הצבאות. בעידן הנשק המונחה המדויק אין לו שום מקום, וצריכה להחליף אותו פלטפורמה משוריינת אחרת, שתדמה מבחינת היכולות שלה לספינת טילים או למטוס קרב

אל"ם (מילי) אמנון יוגב

היעד. לא היה מקובל אז שניתן להשמיד את המטרות עוד לפני ההסתערות. נראה שהמחסומים לקליטת טכנולוגיות צבאיות חדשות הם בעיקר סוציולוגיים ונובעים מהרצון של המפקדים לשמור על המבנה הקלסי של הזרועות ושל החילות. רק לעיתים נדירות נעוצים קשיי הקליטה בטכנולוגיות עצמן.

אחרי מלחמת יום הכיפורים והזעזוע שפקד את צה"ל בעקבותיה הושקע מאמץ רב כדי למצוא דרכי היחלצות מהמפגעים שהתגלו במהלך המלחמה וכדי לשפר מערכות נשק שהתגלו במהלך המלחמה כבלתי יעילות.

באותה תקופה הזדמן לי להציג בפני קצין מטה בכיר, שבא מחיל השריון, את האופציה לפיתוח טיל מבוית לייזר לירי עקיף. ההצעה שלי עוררה את זעמו, ובעל התפקיד הטיח בפני: "כל עוד אני בתפקיד, התותחנים לא יפגעו במטרה!" המסר שלו היה שפגיעה במטרה היא תפקידו של חיל השריון, שהטווח היעיל של תותחיו באותה עת היה קילומטר אחד בלבד. למרבה הפלא, התגובה של ראשי חיל התותחנים לא הייתה שונה מתגובתו של איש השריון: מפקדים בחיל לא היו מוכנים לשמוע על נשק יעיל, שאין צורך לטעון אותו בקנה התותח, אלא ניתן לירות אותו מן

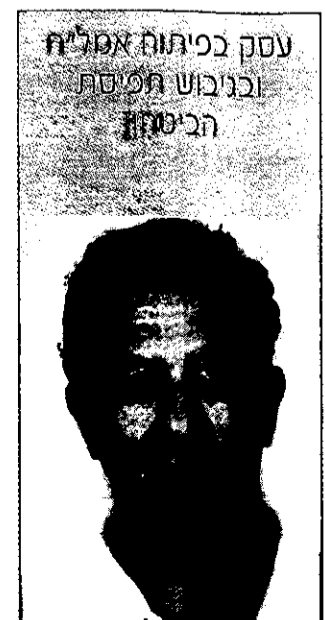
התוצאות בשדה הקרב עלולות להיות הרות אסון, כאותה הסתערות פרשים אחרונה (בפולין ב-1939) שהביאה לקיצה של צורת הלחימה הזאת. דוגמא מאזורנו היא הטבעת המשחתת "אילת", שהביאה

נראה שהמחסומים לקליטת טכנולוגיות צבאיות חדשות הם בעיקר סוציולוגיים. רק לעיתים נדירות נעוצים קשיי הקליטה בטכנולוגיות עצמן

להיעלמותן של המשחתות המצוידות בתותחים ככלי לחימה ימי ולהחלפתן בספינות הטילים. ואכן במהלך מלחמת יום הכיפורים היה חיל הים החיל היחיד שהכריע את המערכה בצורה מושלמת על-ידי ניצול היכולת של טילי היס-ים מדגם "גבריאל". אולם רק מעטים יודעים כי ה"גבריאל" פותח במקור כטיל יבשתי, לפני שהוסב לטיל ים-ים. הטיל הזה היה כבר בשנות ה-60 המוקדמות בסדר הכוחות של צה"ל ביבשה, אך הוצא מן השירות, מפני שלא הצליחו לשלב אותו בצורת הלחימה של אותה עת, שהייתה מבוססת על לחימה אל היעד ומסתיימת בהסתערות על

אחד הלקחים הבולטים של מלחמת המפרץ השנייה הוא עליונותו של הנשק המדויק. אולם בניגוד לדעה הנפוצה, כי מדובר בתוצאה של טכנולוגיה חדשה, שהבשילה רק עתה, האמת היא שהיכולת הזאת של פגיעה נקודתית ממרחק רב – באמצעות טכנולוגיות שונות – קיימת כבר באמצעי הלחימה היבשתיים זה יותר מ-20 שנה. אולם במשך כל אותה התקופה לא הצליחה היכולת הזאת לחדור לתודעה באותה חריפות כפי שאירע כעת. למעשה, גם במלחמת המפרץ הראשונה, שהחלה בהפעלת מסות אדירות של חימוש סטטיסטי שאינו מדויק – בעיקר מן האוויר – הושגה בסופו של דבר ההכרעה של השריון העיראקי באמצעות מסוקי קרב חמושים בטיילי לייזר.

מתברר ש־דוקטרינות צבאיות חדשות מתקבלות רק לאחר תוצאות דרמטיות בשדה הקרב, והוא הדין לגבי הכנסתן של מערכות נשק חדשות. למרבה הצער,

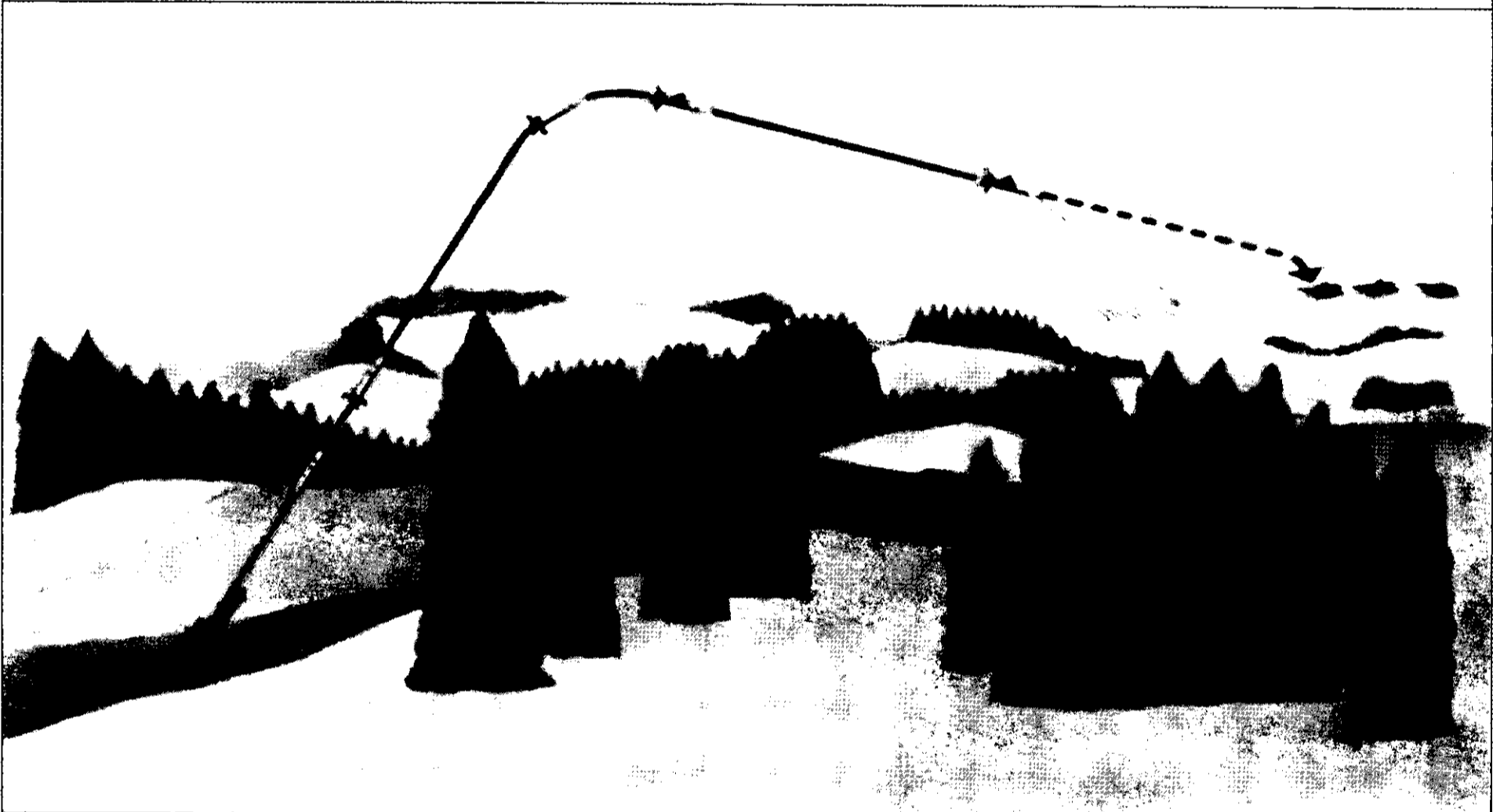

המארז ללא כינון מדויק מראש. ואכן בשל דרישת התותחנים להמשיך לירות דרך קנים - דרישה שהמפתחים נתקלו בה לא רק בצה"ל, אלא בצבאות רבים נוספים בעולם - השקיעו יצרניות הנשק מאות מיליוני דולרים בניסיון כושל לפתח טילים הנורים באמצעות קנים. בסופו של דבר אכן פותחו טילים כאלה, אולם אלה התגלו כנחותים בביצועיהם בהשוואה לטילים שנורו מכני שיגור. דוגמאות

זאת מערכות הנשק של מטוסי קרב מופעלות לרוב רק על-ידי הטייס, וזאת אף שמשימותיו מסובכות ומורכבות בהרבה. בשנות ה-70 התלבטו רבות אם לרכוש נגמ"ש מסוים לטיילי "טאו", שכן אי-אפשר היה לממש בו את חלוקת התפקידים המסורתית של הצוות היבשתי. רובו של הצוות הזה הפך למיותר, ולראיה: במסוק נ"ט, המיועד לירי של אותו טיל עצמו, מפעיל המערכות לבדו נושא במשימה הזאת -

לכאלה המחייבות ידיעת קרוא וכתוב ולכאלה שאינן מחייבות זאת. הגדילו לעשות הבריטים, שבתותחנים נגד מטוסים מכווני המכ"ם הם הפרידו בין תפקידו של החייל העוקב אחר המטרה בצידוד לבין זה העוקב בהגבהה. לתדהמתי קראתי בספרו של כורש הרצל גורדון "לפני היות התנ"ך", הדן בהיסטוריה בתקופה שקדמה לתקופת האבות, (הוצאת עם עובד ודביר, 1966, עמוד 30): "גם אנשי הצבא אורגנו

תרשים של ירי טיל מקנה תותח

בשל דרישת התותחנים להמשיך לירות דרך קנים - דרישה שהמפתחים נתקלו בה לא רק בצה"ל, אלא בצבאות רבים נוספים בעולם - השקיעו יצרניות הנשק מאות מיליוני דולרים בניסיון כושל לפתח טילים הנורים באמצעות קנים

אלה מבהירות שהמחסום הסוציולוגי היה גדול בהרבה מהמחסום הטכנולוגי, וזמן רב חלף מהרגע שהסתיים פיתוחם של הטילים המונחים המדויקים בקונפיגורציה שהוצעה מלכתחילה ועד שנקלטו בסדר הכוחות.

אולם מתברר שמבנים סוציולוגיים חוסמים את כניסתן של טכנולוגיות חדשות לא רק ברמת הזרועות והחילות, אלא גם ברמה של תתי-יחידות. מילת המפתח בנשק היבשתי היא "מבנה צוות הלחימה". צוות תותח או צוות טנק בנויים, עקרונית, לפי אותם דפוסים היררכיים: מפקד, כוון, טען ונהג. לעומת

נוסף על תפקידים אחרים המוטלים עליו.

בתחילה הייתי סבור שהמקור למבנה הצוותים ולחלוקת התפקידים ביניהם נובע מההתפתחות ההיסטורית של כלי הנשק היבשתיים. בעבר היו חילות הרגלים במדינות השונות מבוססים על המעמדות הנמוכים חסרי ההשכלה, שרק מיעוטם ידעו קרוא וכתוב, ולכן החייל הבודד לא היה רשאי לפתח יוזמה או לקבל משימה עצמאית. אלה היו נחלתם של בני האצולה, הפרשים, ולאחר מכן הטייסים. אי לכך הופרדו המשימות בתוך הצוותים

בגילדות...הרכבים היו צמרת הגילדות הצבאיות, והם מופיעים בכל רכבי ארם נהריים... בקרב היחידות המקצועיות הרבות של חיל הרגלים היו קשתים וקלעים... כך, למשל, היו חיילים, היודעים להשתמש בשתי ידיהם, מסווגים בדרגה גבוהה משל חבריהם הנופלים מהם בזריזות. החיילים הקדמיים לא נדרשו לגלות גמישות כדי שיוכלו להחליף את מקצועותיהם... לפי קצב התמורות הטכנולוגיות. הרושם שאנו מקבלים הוא כי לוחם המרכבה לא אחז מימיו ברסן, ונהג הרכב מימיו לא ירה חץ."

קשה להניח שמסורת בת 4,000 שנה ניתן לשנות כתוצאה מניתוח אקדמי, ללא אירוע דרמטי שיאלץ לשנות את דרכי החשיבה. מבחינה זו חשיבותם של לקחי מלחמת המפרץ אינם בהצגת יכולות חדשות, שלא היו בנמצא לפני כן, אלא בהצגת תכלית דרמטית, שהראתה איך שימוש מושכל בטכנולוגיות צבאיות יכול להכריע מלחמה בזמן קצר, ועשוי משום כך לשנות את דפוסי המלחמה בכל העולם. ההשפעה אמורה להיות לא רק בפריטי ההצטיידות, אלא בשידוד מערכות מלא, שישפיע על מבנה הזרועות והחילות ועל המבנה של כלי הלחימה.

כאשר מפיקים לקחים ממלחמה, יש להבחין בין לקחים אוניברסליים ללקחים זירתיים. הלקח האוניברסלי המידי הוא נחיתותו של הטנק מול נשק מדויק ארוך טווח. למעשה, מיום שהופיעו כלי נשק כאלה, אפשר היה להסיק כי תם תפקידו של הטנק המצויד בתותח ככלי נשק עיקרי נגד טנקים. במלחמת המפרץ הושמדו טנקים בלי שיכלו לפגוע או אפילו להבחין במי שתקף אותם. גורל דומה צפוי לכלי נשק אחרים המוגבלים לקו ראייה. לעומת זאת הלקח שהפלטפורמה האווירית היא – כביכול – העדיפה למטרה זו הוא לקח זירתי ולא אוניברסלי. ברור שבמלחמת המפרץ, כאשר שני היריבים מצויים במרחק רב זה מזה, למעשה משני צידי כדור הארץ, המטוס הוא עושה המלחמה העיקרי. אולם בזירה מקומית הלקח הזה אינו מובן מאליו. מאחר שטווח העניין של הכוחות היבשתיים הוא מצומצם יותר, הרי שלצרכים שלהם עדיף להשתמש בפלטפורמה קרקעית, שהיא כיום בתחום היכולת הטכנולוגית ואינה תלויה בהשגת עליונות אווירית. בכל מקרה הטנק הקלאסי נושא התותח נגד טנקים חייב להיעלם ולפנות את מקומו לנשק אחר, שכן אין לו סיכוי לשרוד בשדה הקרב המודרני.

באשר למשימה האחרת של הטנק, תפיסת השטח ואחזקתו, משימה זו ממילא הוזנחה בטנקים המודרניים הנוכחיים. כלי לחימה אחר, בעל שריון עדיף, המסוגל לשרוד בהתמודדות עם כלים אישיים נגד טנקים, בעל עוצמת

אש מדויקת בגזרה רחבה ויכולת שרידות גם בשטח בנוי, חייב לתפוס את מקומו.

העברתו של מרכז הכובד מכלי הנשק המסורתיים לנשק החדש והמדויק תתרחש בכל העולם, לדאבון הלב גם במדינות השכנות – כתוצאה מרכש. מצרים, הנחשבת למדינה ידידותית לארצות הברית ובעלת הסכם שלום עם ישראל, היא מועמדת טבעית להצטיידות כזאת, שכן ממילא כבר כיום הנה לקוח טבעי של נשק מתקדם. כך גם ערב הסעודית ומדינות המפרץ. יש להניח שאיראן תוכל להצטייד ממקורות אחרים, מה גם שעד כה הצליחה להשיג את כל הדרוש לה, לדעתה. קשה לנחש מה יקרה בעיראק. אם המהלך האמריקני יצליח, ותוקם מדינה ידידותית לארה"ב, היא לא תיחשב למדינה מצורעת ותיהנה מכל טוב הארסנל העולמי. ייתכן גם תרחיש

העברתו של מרכז הכובד מכלי הנשק המסורתיים לנשק החדש והמדויק תתרחש בכל העולם, לדאבון הלב גם במדינות השכנות – כתוצאה מרכש

אחר: הקמת משטר שיעי, שיחבור לאיראן – עם כל המשתמע מכך.

בכל מקרה, המהפך באמצעי הלחימה לא יהפוך את ישראל באופן אוטומטי למדינה החזקה ביותר באזור מהיותה מצוידת בנשק מדור מתקדם יותר. בתהליך הזה יחסי הכוחות לא ייקבעו באופן בלעדי על-ידי היכולת להצטייד בנשק מדויק, שכן נשק המתאים להגדרה הזאת יהיה נחלת הכלל. ההתמודדות תעבור לתחום אחר: יכולת מודיעין קרבי בזמן אמת וזמינותו למערך הנשק; יכולת שיבוש הנשק של האויב והקניית חסינות למערך הנשק שלנו. את השילוב הזה קשה לרכוש, ויש לפתח אותו ולייצרו. זה יהיה המפתח לעליונות הצבאית מול הצבאות הגדולים, ולמעשה המפתח לשלום.

שתי מערכות הנשק היבשתיות המוזכרות לעיל, האחת לעליונות

גזרתית לטווחים של עשרות קילומטרים והאחרת לעליונות שטח, כלומר לתפיסת שטח ולשליטה בו, אינן יכולות להיות בנויות במתכונת המסורתית בת אלפי השנים של צוותים הבנויים מחלקי מיומנויות ותלויים בנתונים חיצוניים. המערכות חייבות להיות אוטונומיות ברמת הכלי הבודד וברמת היחידה בנתוני מודיעין רלוונטיים למטרות ולגזרה, מצוידות ב"חליפת לוחמה אלקטרונית" הגנתית – פסיבית ואקטיבית – וכן בעלות יכולת להקנות חסינות לנשק ההתקפי שברשותן. המודל למבנה הפונקציונלי של מערכת הנשק חייב להיות מערכות הנשק האוויריות והימיות, שכבר צברו ניסיון רב בהתמודדות במתארים דומים.

הגבולות הארוכים, הבלתי אפשריים כמעט, של מדינת ישראל מחייבים שינוי נוסף במבנה הזרועי של הצבא. מידת הניידות הנדרשת במתאר הנוכחי אינה אפשרית עוד באמצעי תחבורה יבשתיים, ומאחר שהכוח האחראי על אחזקת שטח אינו יכול עוד להתבסס על הקצאת אמצעי תעבורה אוויריים באופן מזדמן, כאשר אין לאותם אמצעים משימות אחרות, זקוקים כוחות היבשה ליחידות מסוקים אורגניות. יחידות אלה צריכות להיות משולבות באוגדות היבשה על מנת לאפשר להן את הגמישות הנדרשת, כך שיוכלו להעתיק מאמצים מגזרה לגזרה. יתר על כן, כוח מסוקים כזה יאפשר גם הגנה נוספת בפני איומים של כוח משוריין מקומי או כזה שהסתנן מבעד למעטפת ההגנה הגזרתית. מתן עצמאות בתחום זה לכוח היבשתי תאפשר לו שליטה במרחב האווירי הנמוך, ולכן גם חופש פעולה להגנה בפני מסוקי אויב בלי להיות תלוי בגורמים חיצוניים ואף בלי שיצטרך לעשות איתם תיאומים שונים. האמור לעיל הוא רק דוגמא לשינויים מבניים הנחוצים בשל השינוי שהתחולל בדפוסי הלחימה – שינוי שמקורו בשינויים הטכנולוגיים שהתחוללו במערכות הנשק.

